

BUDAPESTI MŰSZAKI ÉS GAZDASÁGTUDOMÁNYI EGYETEM
Építőmérnöki Kar - építőmérnök képzés 1782 óta
VÍZÉPÍTÉSI ÉS VÍZGAZDÁLKODÁSI TANSZÉK

M Ű E G Y E T E M 1 7 8 2

Sarkantyúk okozta nagy tér- és időléptékű morfodinamikai folyamatok numerikus vizsgálata

Előadó: Török Gergely T.

Társszerző: Gary Parker

A Magyar Tudományos Akadémia
Hidrológiai Osztályközi Állandó Bizottsága és
Vízgazdálkodástudományi Bizottsága, valamint a
Nemzeti Víz tudományi Program Irányító Testülete
által szervezett előadóülés, 2023.06.06.

Bevezetés

Beépítés oka:

Elsősorban hajózási feltételek javítása (H növelése)

1934

A. September 1934

1934

B. November 1934

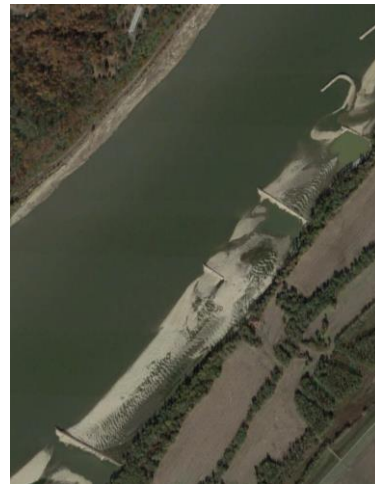

1936

C. August 1936

Mississippi River, St. Louis

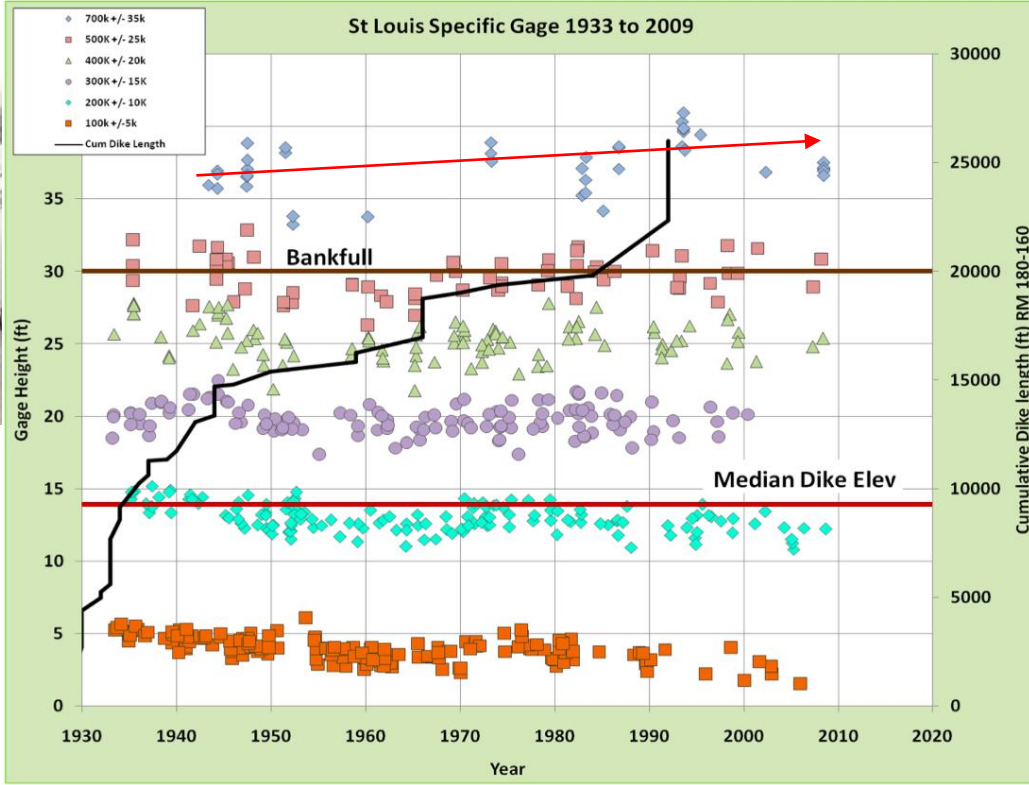
Danube River, Hungary

Bevezetés

Beépítés oka:

Elsősorban hajózási feltételek javítása (H növelése)

Milyen szerepe van a sarkantyúknak a vízszintemelkedésben?

Hogyan változtatja meg a sarkantyúsor a dinamikus egyensúlyi állapotot?

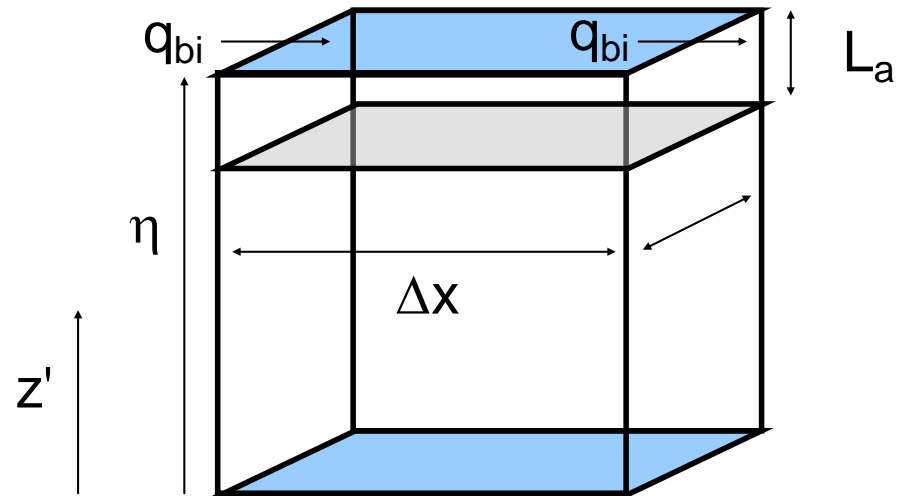
- S. Alexander; R. C. Wilson; W. R. Green: “A Brief History and Summary of the Effects of River Engineering and Dams on the Mississippi River System and Delta”, U.S. Geological Survey, Reston, Virginia, 2012

Dinamikus egyensúlyi állapot

Olyan állapot, aminél a szakaszlétékű morfodinamikai jellemzők (H_{bf} - medermélység, B_{bf} - szélesség, S - hosszesés, Sl - meanderezési fok) érdemi változása nem várható, de történik anyagmozgás.

- $\frac{d\eta}{dt} = 0$

- $q_{bi,in} \approx q_{bi,out}$

η : mederszint

$q_{bi,out}$: fajlagos hordalékhozam

Dinamikus egyensúlyi állapot

Olyan állapot, aminél a szakaszlétékű morfodinamikai jellemzők (H_{bf} - medermélység, B_{bf} - szélesség, S - hosszesés, SI - meanderezési fok) érdemi változása nem várható, de történik anyagmozgás.

- $\frac{d\eta}{dt} = 0$

- $q_{bi,in} \approx q_{bi,out}$

η : mederszint

$q_{bi,out}$: fajlagos hordalékhozam

Dinamikus egyensúlyi állapot numerikus vizsgálata

Alapegyenletek:

➤ Folyadékra vonatkozó folytonossági egyenlet:

$$\text{I. } Q_w = U * H * B \quad (1)$$

➤ Impulzus egyenlet:

$$\text{II. } \left(\frac{\tau_b}{\rho} = \right) C_f U^2 = gHS \quad (2)$$

➤ Hordalékra vonatkozó folytonossági egyenlet:

$$\text{III. } Q_b = B * q_b * (R + 1) * t \quad (3)$$

3 egyenlet → 3 ismeretlen (U , H , S)

Q_w = Vízhozam [m^3/s]

A = Keresztszelvény területe [m^2]

U = A víz sebessége [m/s]

H = Vízmélység [m]

B = Vízűkör szélesség [m]

τ_b = fenék-csúsztatófeszültség [N/m^2]

ρ = víz sűrűsége ($1000 \text{ kg}/\text{m}^3$)

C_f = mederellenállási tényező [-]

g = nehézségi gyorsulás ($9,81 \text{ m}/\text{s}^2$)

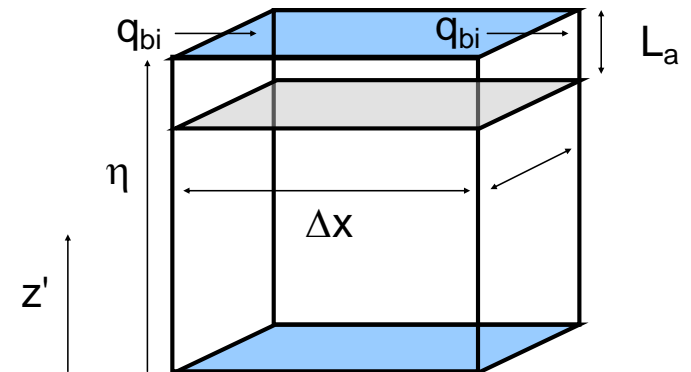
S = meder esése [-]

Q_b = hordalékhozam [kg/s]

q_b = fajlagos hordalékhozam [kg/sm]

R = hordalék víz alatti súlya

t = eltelt idő [s]

1D hordaléktranszport számítása alapján történő egyensúlyi állapot vizsgálata (1D)

- 1D modell alkotás (egyenletes vízmozgás):

1) Esés:
$$S_i = \frac{\eta_{i-1} - \eta_{i+1}}{2\Delta x}$$

2) Áramlás:
$$H = \left(\frac{C_f q_w^2}{gS} \right)^{1/3} \quad \tau^* = \left(\frac{C_f q_w^2}{g} \right)^{1/3} \frac{S^{2/3}}{RD}$$

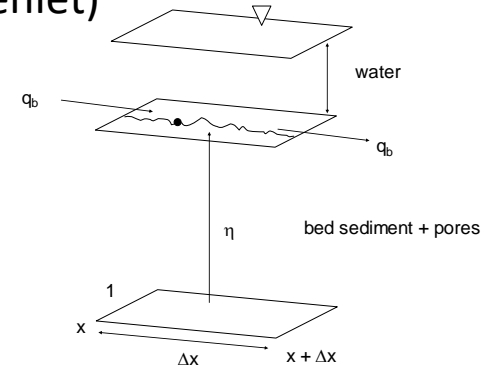
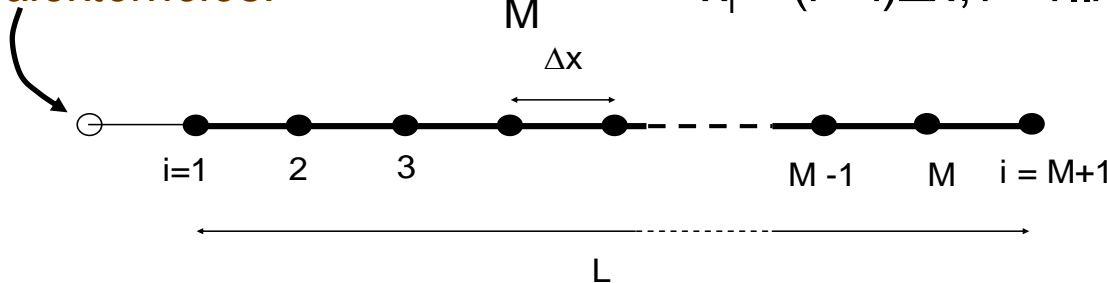
3) Hordalékhozam:
$$Q_{tbf} = Bq^* D \sqrt{gRD} (R + 1) I \quad q^* = \alpha_t (\tau_{bf}^* - \tau_c^*)^{n_t}$$

4) Mederváltozás
$$(1 - \lambda_p) \frac{\partial \eta}{\partial t} = -I_f \frac{\partial q_t}{\partial x} \quad (\text{Exner egyenlet})$$

Hordalékterhelés!

$$\Delta x = \frac{L}{M}$$

$$x_i = (i-1)\Delta x, i = 1..M+1$$

1D hordaléktranszport számítása alapján történő egyensúlyi állapot vizsgálata (1D)

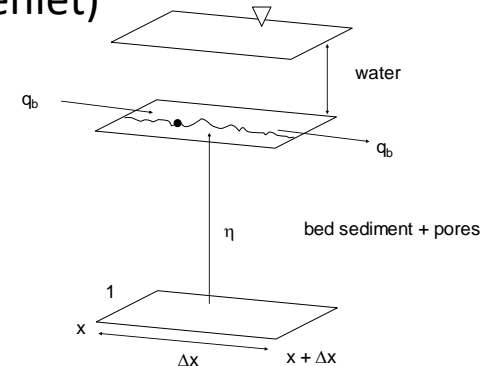
- 1D modell alkotás (egyenletes vízmozgás):

1) Esés:
$$S_i = \frac{\eta_{i-1} - \eta_{i+1}}{2\Delta x}$$

2) Áramlás:
$$H = \left(\frac{C_f q_w^2}{gS} \right)^{1/3} \quad \tau^* = \left(\frac{C_f q_w^2}{g} \right)^{1/3} \frac{S^{2/3}}{RD}$$

3) Hordalékhozam:
$$Q_{tbf} = Bq^* D \sqrt{gRD} (R + 1) I \quad q^* = \alpha_t (\tau_{bf}^* - \tau_c^*)^{n_t}$$

4) Mederváltozás
$$(1 - \lambda_p) \frac{\partial \eta}{\partial t} = -I_f \frac{\partial q_t}{\partial x} \quad (\text{Exner egyenlet})$$

Egyensúlyi állapot megzavarása esetén mi várható?

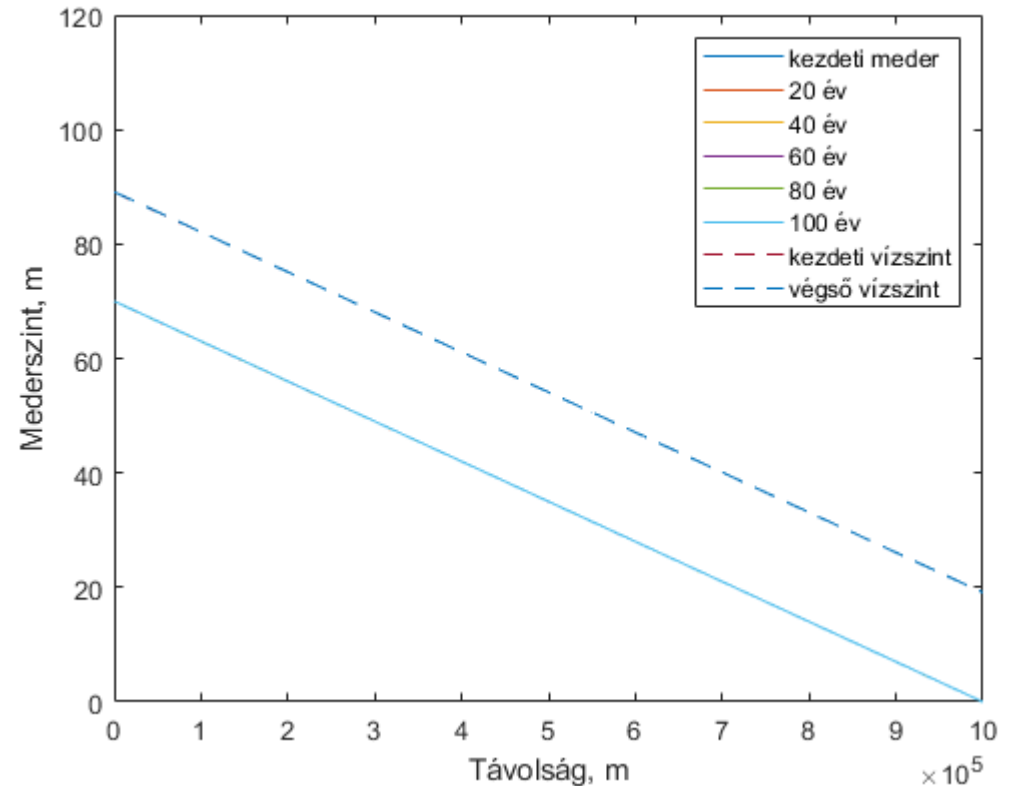
1D hordaléktranszport számítása alapján történő egyensúlyi állapot vizsgálata (1D)

Egyensúlyi állapot esetén:

$$q_{bi,in} = q_{bi,out}$$

Mississippi középső szakasza
(Paraméterezés: An et al., 2021)

PARRAMETER	VALUE
Channel length, L	1,000km
Channel width, B	1,100m
Dimensionless bed resistance coefficient, C_f	0.0047
Flow discharge per unit width, q_w	31.82m ² /s
Flood intermittency factor, I_f	0.34
Equilibrium annual bed material load	58.5Mt
Characteristic grain size, D	0.426mm
Submerged specific gravity of sediment, R	1.65
Porosity of bed deposit, λ_p	0.4
Cell size, Δx	10km
Computational time step	10 ⁻⁵ year

1D hordaléktranszport számítása alapján történő egyensúlyi állapot vizsgálata (1D)

Egyensúlyi állapottól való eltérés esetén:

$$q_{bi,in} > q_{bi,out} \quad (\tau_b \text{ túl kicsi})$$

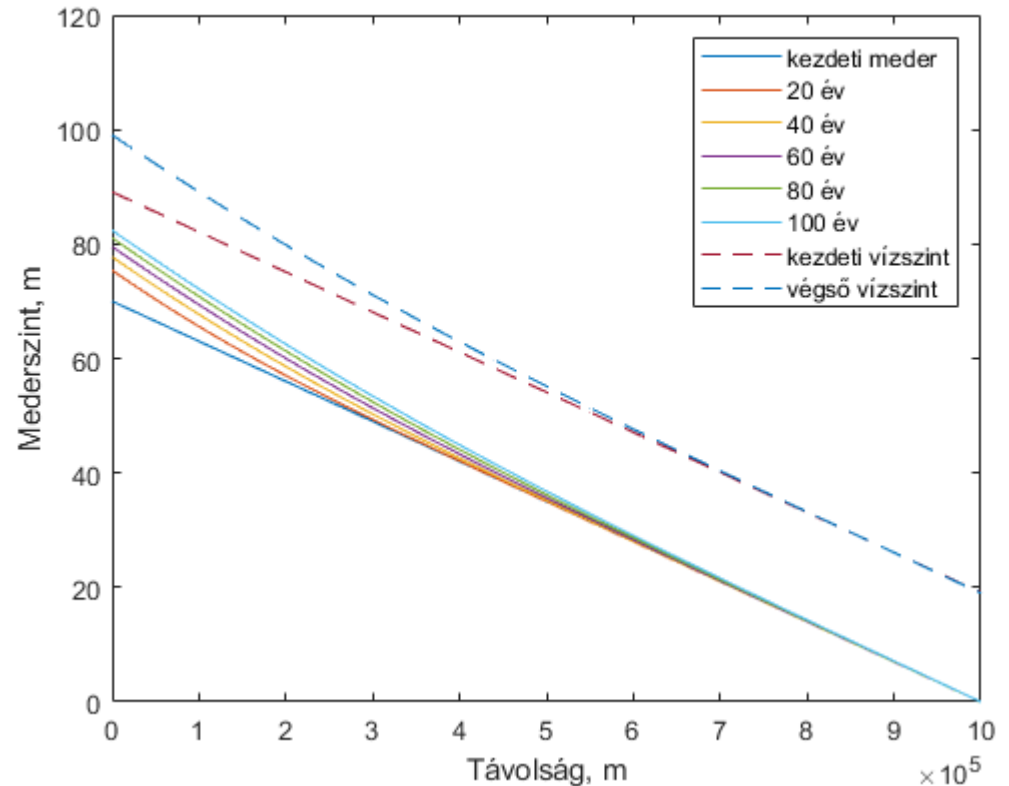

lerakódás

S nő (ezért τ_b nő)

$$\tau_b = \rho g H S$$

1D hordaléktranszport számítása alapján történő egyensúlyi állapot vizsgálata (1D)

Egyensúlyi állapottól való eltérés esetén:

$$q_{bi,in} > q_{bi,out} \quad (\tau_b \text{ túl kicsi})$$

lerakódás

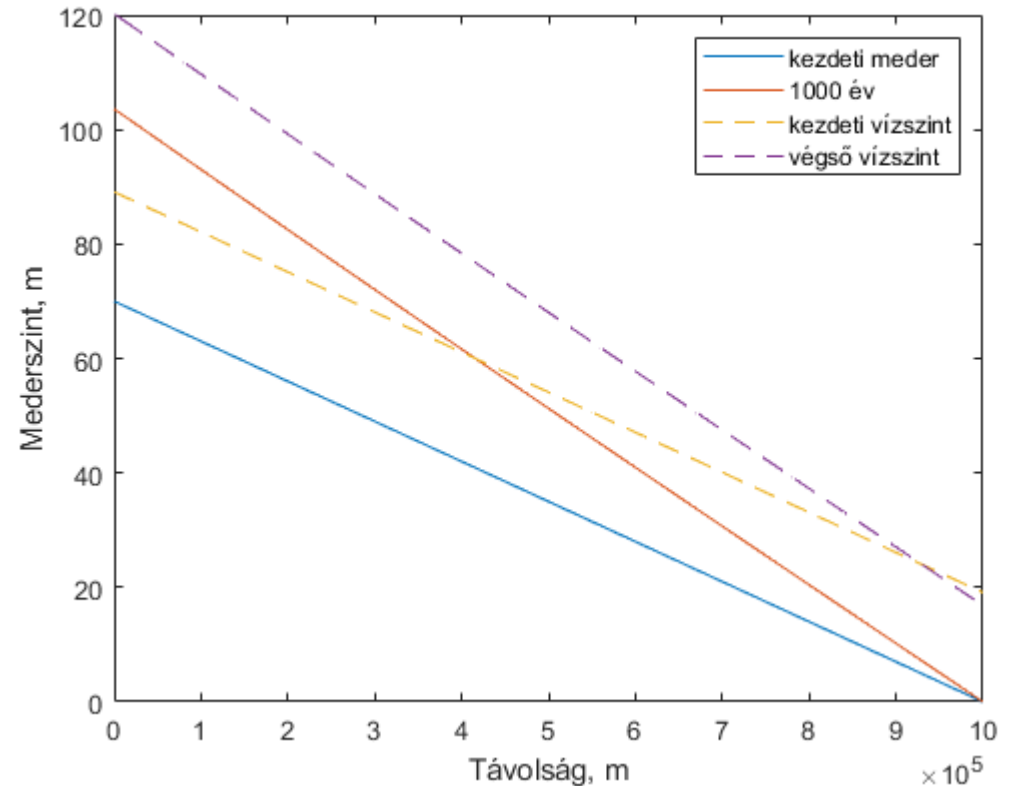

S nő (ezért τ_b nő)

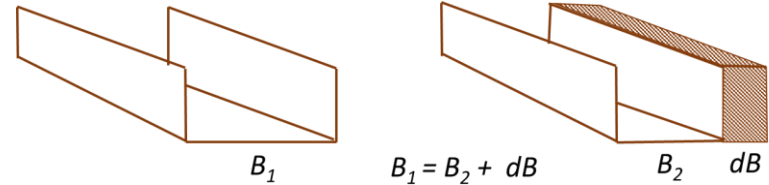
$$q_{bi,in} = q_{bi,out}$$

$$\tau_b = \rho g H S$$

1D hordaléktranszport számítása alapján történő egyensúlyi állapot vizsgálata (1D)

Egyensúlyi állapottól való eltérés esetén:

$$B_{\text{módosított}} < B_{\text{kezdeti}}$$

erózió

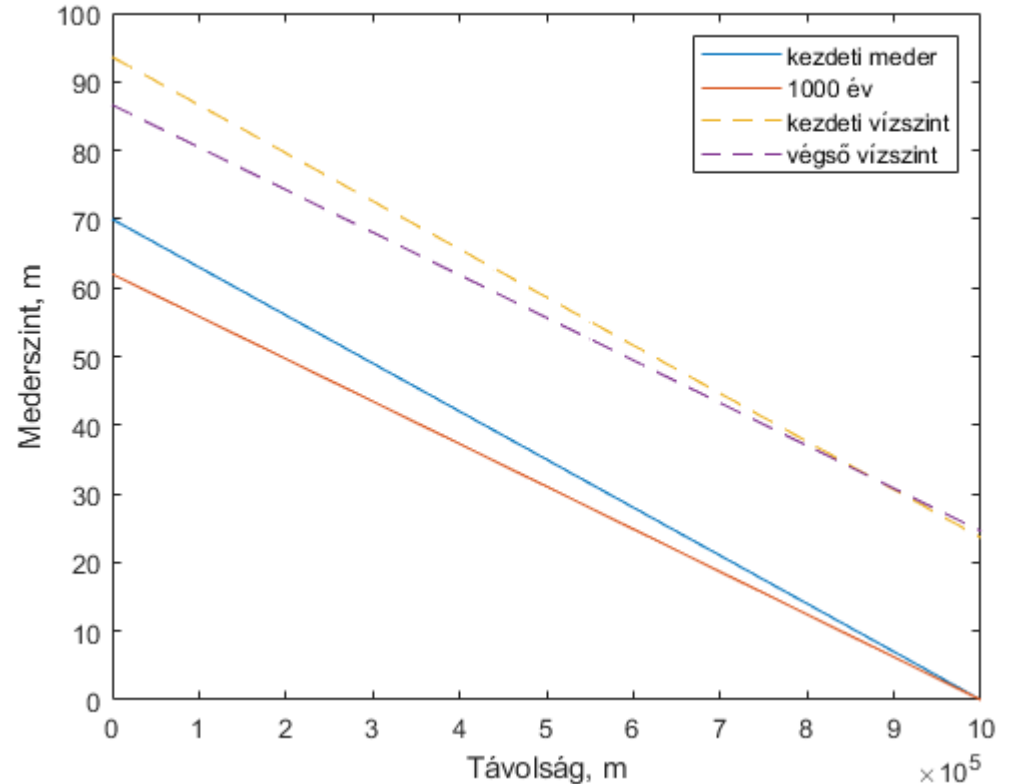

S csökken (ezért τ_b is)

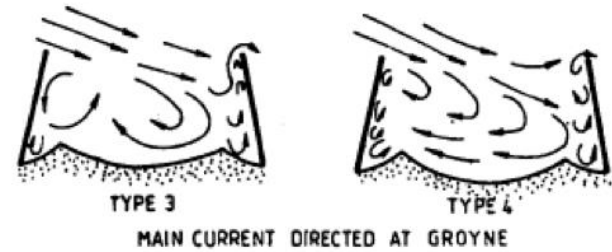
$$q_{bi,in} = q_{bi,out}$$

$$\tau_b = \rho g H S$$

1D hordaléktranszport számítása alapján történő egyensúlyi állapot vizsgálata (1D)

Egyensúlyi állapottól való eltérés esetén:

Mederellenállás növelése

lassabb áramlás (τ_b csökken)
lerakódás

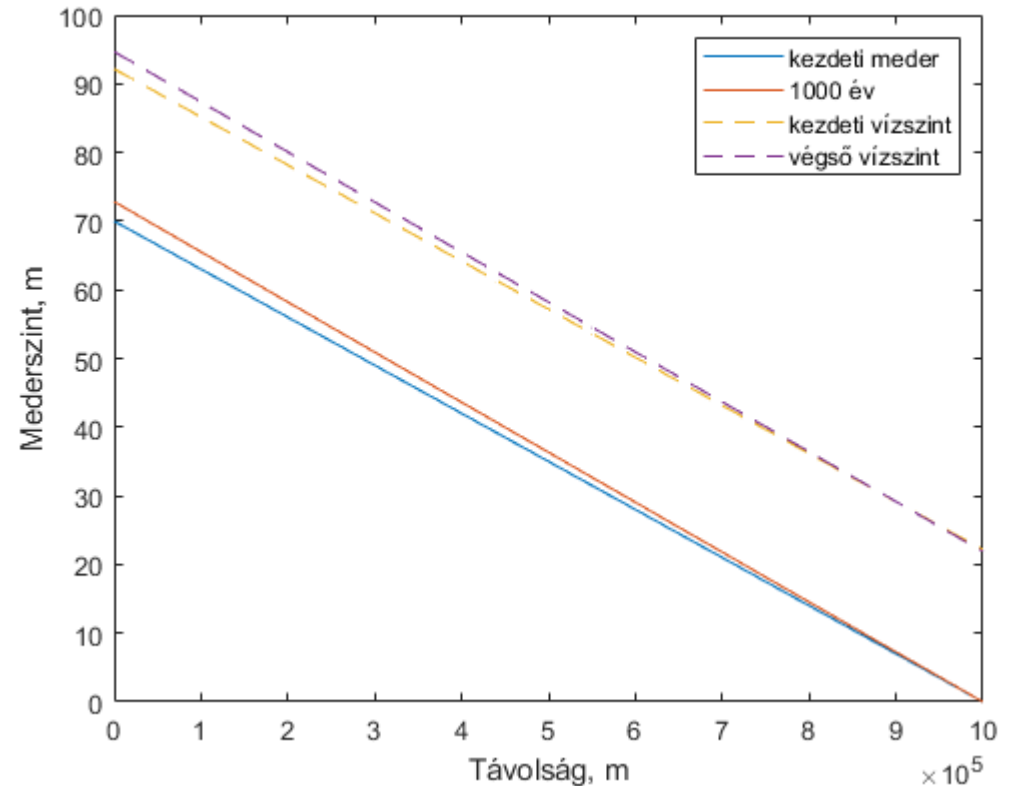

S nő (ezért τ_b is)

$$q_{bi,in} = q_{bi,out}$$

$$\tau_b = \rho g H S$$

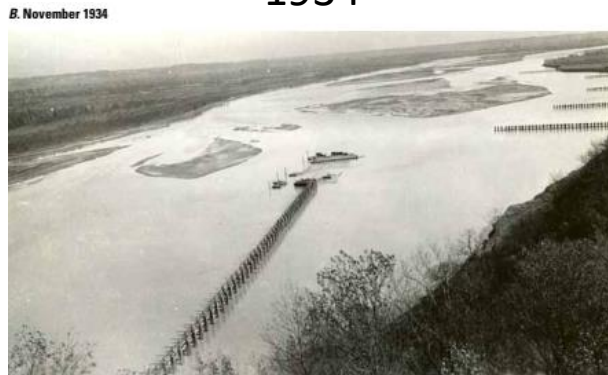
Sarkantyúsor hatásának vizsgálata

Mederszűkítés hatásának implementálása

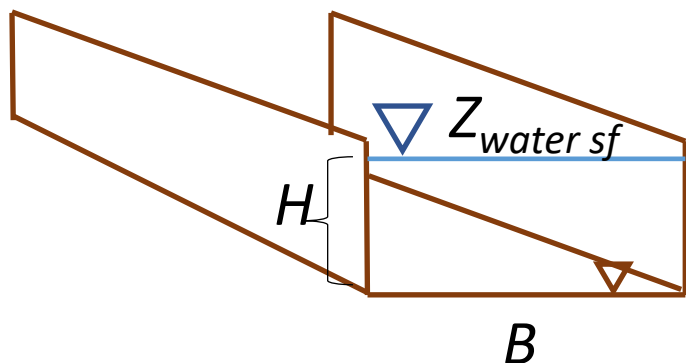
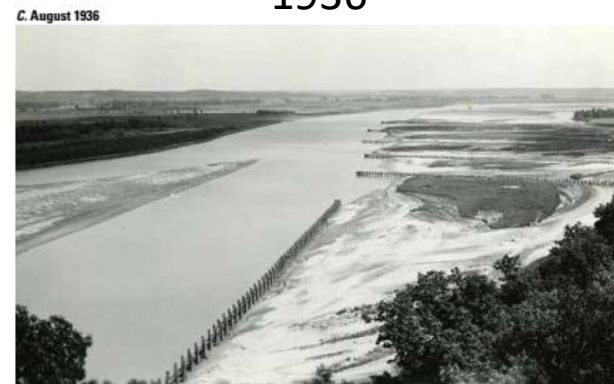
1934

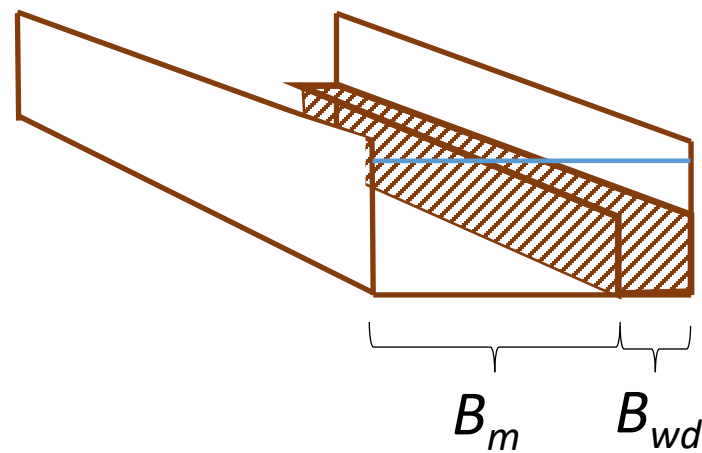
1934

1936

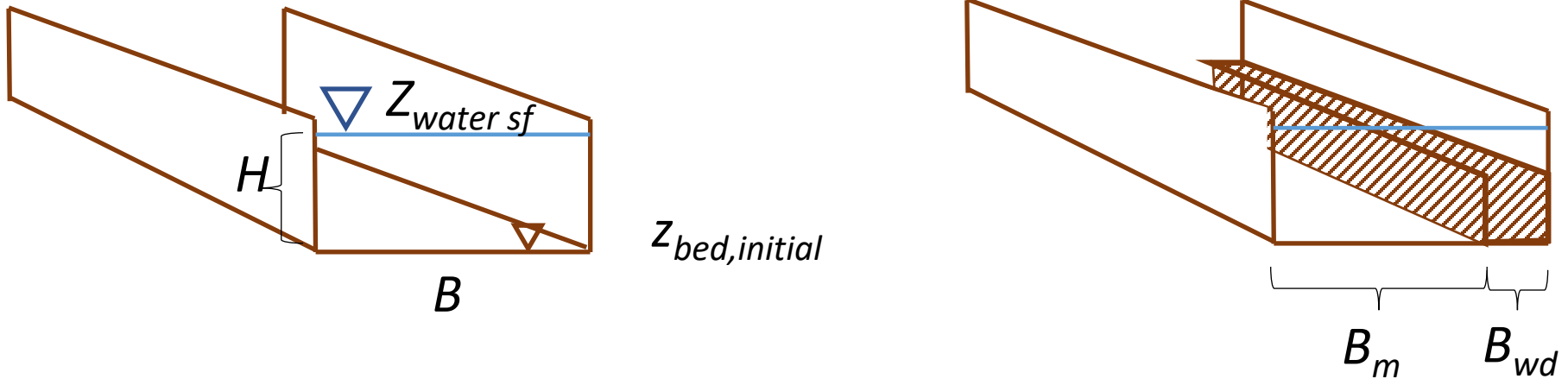

$z_{bed,initial}$

Milyen mederváltozás és vízszintváltozás várható?

Mederszűkítés hatásának implementálása

1, Kezdeti állapot: Chenge An et al.: $B = 1100$ m

2, A sarkantyúk kettéosztják a csatornát: elsődleges (B_m) és egy másodlagos csatornára (B_{wd}).

$$B = B_m + B_{wd}$$

3, Feltételezések: A sarkantyúk közti terület a sarkantyú koronaszintjéig feltöltődik

$$H_m \text{ (vízmélység az elsődleges csatornában)} = Z_{water\ surface} - Z_{bed}$$

$$H_{wd} \text{ (vízmiélység a sarkantyúknál)} = Z_{water\ surface} - Z_{wing\ dam}$$

4, Bernoulli egyenlet: az E szintek megegyeznek szelvényen belül

- A mederkitöltő vízhozam ($Q = 35000$ m³/s) úgy oszlik meg a két csatorna között, hogy azokban az E szint megegyezzen:

$$\frac{U_m^2}{2g} + z_{water\ sf,m} = \frac{U_{wd}^2}{2g} + z_{water\ sf,wd}$$

$$U_m * H_m * B_m + U_{wd} * H_{wd} * B_{wd} = Q_{initial}$$

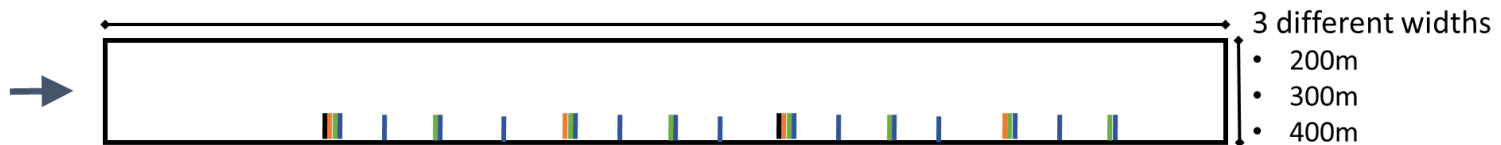

Milyen mederváltozás és vízszintváltozás várható?

Mederellenállás és szűkítés mértékének implementálása

- 3D CFD modell alkalmazásával (SSIIM 2)
  - Reynolds Averaged Navier Stokes (RANS); $k-\varepsilon$ turb. model
  - Hordalékmozgás számítása: Wilcock & Crowe and van Rijn modellel (Török et al., 2019)
- Modellvizsgálatok:
  - Idealizált egyenes tesztcsatorna
  - Új egyensúlyi medergeometria számítása különböző sarkantyúkiosztással
    - Csatornaszélesség, sarkantyúhossz, sarkantyúsűrűség
  - Új egyensúlyi geometriában kialakuló áramlásból a szakaszra jellemző átlagos új mederellenállás számítása

$$C_{f,eff} = \frac{gHS}{U^2}$$

Milyen mederváltozás és vízszintváltozás várható?

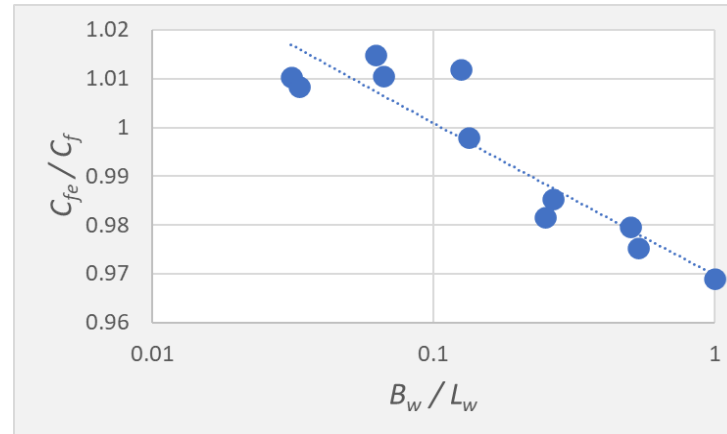
Mederellenállás és szűkítés mértékének implementálása

- Mederszűkítés hatására megváltozott mederellenállás

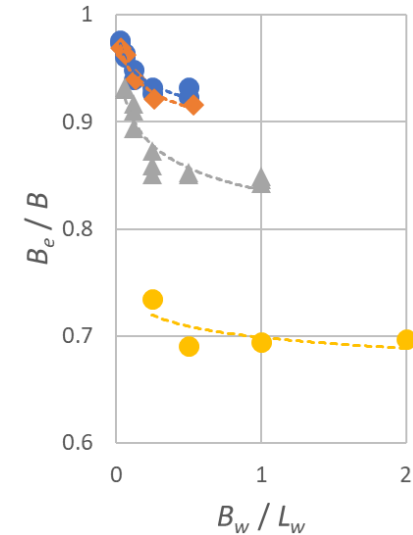
Mississippi River, St. Louis

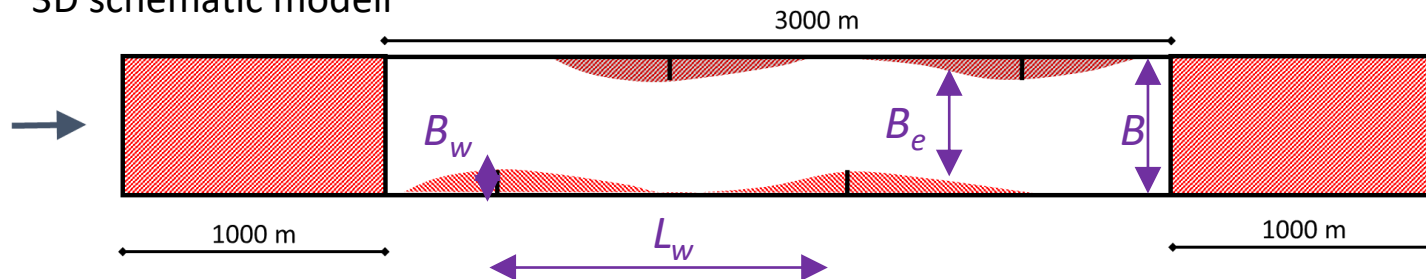
Effective friction coefficient

Effective width

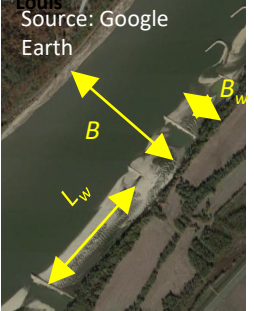
3D schematic modell

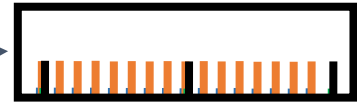
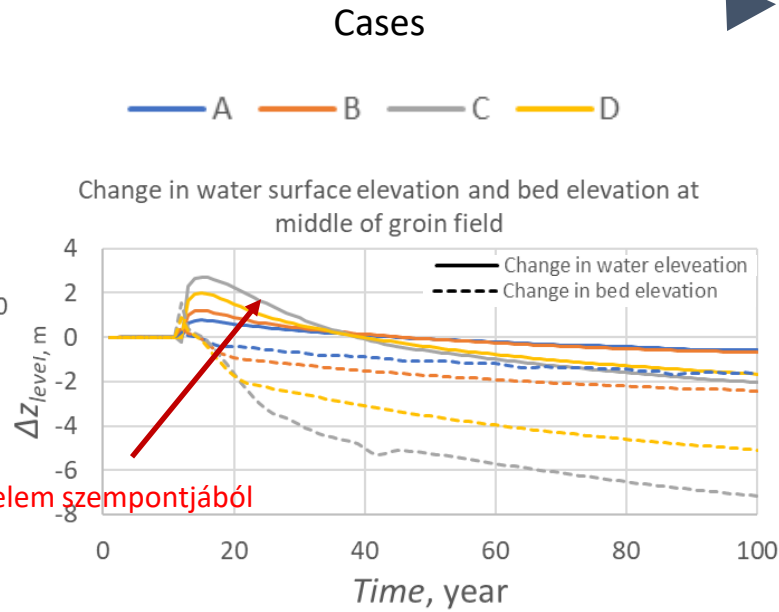
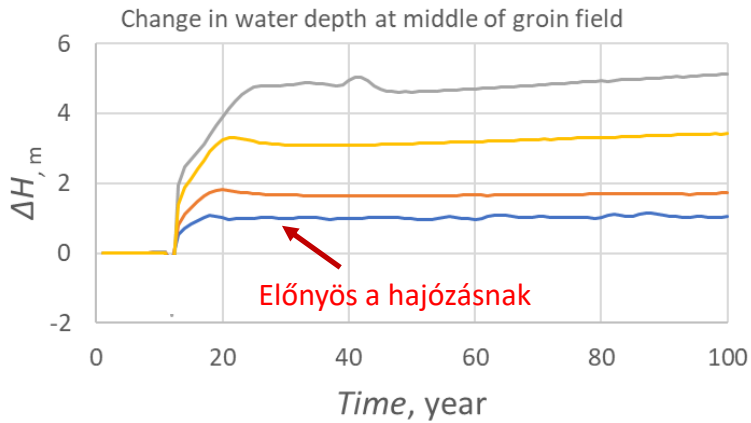
Milyen mederváltozás és vízszintváltozás várható?

Eredmények

Mississippi River, St. Louis

Modellfuttatás különböző sarkantyúhosszakkal és sűrűséggel

	$\frac{B_w}{L_w}$	$\frac{B_w}{B}$
A	0.03125	0.125
B	2	0.125
C	0.03125	0.5
D	2	0.5

Konklúzió

- A 3D CFD modelleredmények felskálázásával (~ 5 km → ~ 1000 km) lehetséges a sarkantyúsorok morfológiai hatásának 1D modellezése
  - A sarkantyúk beépítése az új egyensúlyi állapotban nem okoznak érdemi mederellenállás növekedést
  - A sarkantyúsorok érdemi hatása az effektív mederszélesség csökkenése
- Nem szükséges részletes és nagy számítási igényű 3D CFD futtatása a sarkantyúsorok telepítésének több 100 km-es folyószakaszon kifejtett nagy időléptékű hatásának vizsgálatára.
- Évszázados léptékben jelentős változás állhat be a trendben
- Pusztán a sarkantyúsorok beépítése hatására először vízszint emelkedés, majd csökkenés várható
- Emelkedik, vagy csökken a vízszint a sarkantyúk hatására?
Mikor és hol (felvíz vs. alvíz)

Köszönöm a figyelmet!

Duna, Göd